

УДК 378.011.3-051:373.3

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

кандидат педагогічних наук, Опанасенко Н.І.

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

У статті розглядається технологія особистісно орієнтованого навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи на прикладі вивчення дисципліни «Дидактика». Доводиться думка про те, що, використовуючи особистісно орієнтований підхід у процесі вивчення навчальних дисциплін, активізується процес засвоєння знань, надається йому творчий характер, будується робота студентів на співпраці, взаємонавчанні, стимулює їх до самостійного вибору і використання найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу, до самовизначення та самореалізації.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, педагогічні технології, форми і методи навчання, процес навчання, дисципліна «Дидактика».

Кандидат педагогических наук, Опанасенко Н.И. Использование технологии личностно ориентированного обучения в подготовке учителя начальной школы / Государственное высшее образовательное учреждение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды», Украина, Переяслав-Хмельницкий

В статье рассматривается технология личностно ориентированного обучения в подготовке будущих учителей начальной школы на примере изучения дисциплины «Дидактика». Доказывается мысль о том, что, используя личностно ориентированный подход в процессе изучения учебных дисциплин, активизируется процесс усвоения знаний, предоставляется ему творческий характер, строится работа студентов на сотрудничестве, взаимообучения, стимулирует их к самостоятельному выбору и использованию наиболее значимых для них способов проработки учебного материала, к самоопределению и самореализации.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, педагогические технологии, формы и методы обучения, процесс обучения, дисциплина «Дидактика».

PhD in Pedagogical Sciences, Opanasenko N.I. The use of personal-centered education technology primary school teacher's training / Public higher education institution «Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University», Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky

The article deals with personal-centered education technology in primary school teachers' training as an example of «Didactic» discipline study. It is proved that use of personal-centered approach in educational subjects study results in knowledge acquiring process activating, in provision of its creativity; students start building their work on cooperation, mutual education, they are inspired to make individual choice and use the most significant ways of learning material processing as well as to be engaged in self-identification and self-actualization.

Key words: personal-centered education, pedagogic technologies, teaching methods and training methods, process of education, «Didactic» discipline.

Вступ. На сьогодні залишається актуальним питання підготовки майбутнього вчителя для національної школи. На сучасному етапі розвитку освіти важливою є ідея побудови «педагогічного процесу як системи, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно орієнтованого підходу» [1, с. 3]. Особистісно орієнтований підхід сприяє залученню студента до активної діяльності. Тому викладач у своїй роботі повинен враховувати індивідуальні можливості студентів, використовувати диференційований підхід, технологію особистісно орієнтованого навчання, тим самим сприяти розвитку їх пізнавальної активності, самодіяльності, формуванню здатності до управління своєю діяльністю. У посібнику «Освітні технології» О. Пехоти зазначається: «Одним з провідних завдань повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя формується готовність до роботи на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна педагогічна концепція і персонал-технологія» [2, с. 3].

У психолого-педагогічній підготовці майбутнього вчителя початкової школи, здатного забезпечити всебічний розвиток особистості учня на засадах дитиноцентрованої педагогіки, неабияку роль відіграє фундаментальний курс «Дидактика». Основне призначення його полягає в ознайомленні майбутніх педагогів з теоретичними основами організації навчального процесу в школі, зокрема початковій ланці; розкритті особливості діяльності вчителя та учнів у цьому процесі; поглибленні знання студентів про форми, методи та засоби навчання школярів [3, с. 4].

Для урізноманітнення вивчення курсу «Дидактика» пропонуємо використовувати педагогічні технології, зокрема особистісно орієнтованого навчання, яка по-новому впливає на традиційний процес засвоєння знань, підвищує його ефективність, спрямовує його на розвиток особистості студента.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить, що науковці (В. Бондар, С. Бондар, С. Гончаренко, М. Гузик, А. Нісімчук, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пошетун, О. Рівін та ін.) приділяють значну увагу питанню розкриття змісту технологій навчання та їх використання на практиці. Починаючи з кінця 80 – х років ХХ століття психологами і педагогами активно досліджуються сутність та способи організації особистісно орієнтованого навчання (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, Н. Бібік, О. Савченко, А. Хуторський, І. Якиманська, В. Євдокимов, О. Падалка, І. Прокопенко та ін.).

Мета статті – показати використання особистісно орієнтованої технології в підготовці майбутніх учителів початкової школи при викладанні навчальної дисципліни «Дидактика».

Виклад основного матеріалу. Навчальна дисципліна «Дидактика» складається з трьох змістових модулів: перший – теоретичні основи навчання й освіти, другий – методи і принципи навчання, третій – форми та засоби організації навчання. Вивчення курсу відбувається за трьома модулями: практичним, теоретичним, самостійної роботи. Практичний модуль складається з практичних занять, на яких студент має бути опитаний і отримати відповідну кількість балів.

У процесі вивчення даної дисципліни студенти отримують відомості про особистісно орієнтоване навчання як оновлену парадигму сучасної освіти, збагачують свої знання про педагогічні технології. Особистісно орієнтоване навчання, за визначенням О. Савченко, – це «організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками» [4, с. 626]. Метою даного навчання є створення умов для індивідуальної самореалізації учня, розвитку і саморозвитку його особистісних якостей. Цей тип навчання передбачає стимулювання особистості до діалогу, дискусії. Особистісно орієнтована технологія – це освітня технологія, головною метою якої є взаємний і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні, партнерстві та спільній діяльності. Завданнями особистісно орієнтованого навчання є розвиток індивідуальних та пізнавальних здібностей кожної дитини; максимальне виявлення, ініціювання, використання індивідуального досвіду учня; допомога

дитині пізнати себе, самовизначитися і самореалізуватися [1, с. 36]. Основними вимогами до розробки дидактичного забезпечення особистісно орієнтованого процесу є:

- навчальний матеріал повинен виявляти досвід учня, урахування його попередньо набутих знань;
- виклад навчального матеріалу в підручнику має бути спрямований на перетворення особистого досвіду кожного учня;
- узгодження досвіду учня з науковим змістом, що задається;
- можливість вибору учнем з навчального матеріалу того чи іншого завдання;
- стимулювання учнів до самостійного вибору способів опрацювання навчального матеріалу;
- забезпечення контролю і оцінки.

Майбутні вчителі повинні усвідомлювати, що метою особистісно орієнтованого уроку є створення належних умов для розвитку пізнавальної діяльності. Досягти поставленої мети допоможе:

- використання різноманітних форм і методів організації навчальної діяльності;
- створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі класу;
- стимулювання учнів до висловлень, правильних доказів відповідей;
- використання у процесі уроку дидактичного матеріалу, що дозволяє вибрати учневі вид і форму змісту;
- оцінка діяльності не лише через правильно–неправильно, а й оригінальність, самостійність, натхнення учнів;
- заохочення, прагнення знаходити свій спосіб роботи, аналізувати методи роботи учнів у процесі уроку;
- створення педагогічних ситуацій спілкування на уроці, що дозволяє кожному учневі виявити ініціативу, самостійність;
- повідомлення на початку уроку не лише теми, а й методів організації навчальної діяльності;
- обговорення у кінці уроку не тільки того, що засвоїли, а й на що сподівалися, що хотіли б виконати ще раз;
- подання домашнього завдання та обговорення способів його виконання.

Вивчаючи педагогічні технології, студенти можуть здобувати знання з використанням елементів окремих технологій, зокрема особистісно орієнтованого навчання. Метою застосування особистісно орієнтованого навчання на практичних заняттях з «Дидактики» є залучення студентів до активної участі в процесі оволодіння програмовим матеріалом. Так, вивчаючи тему «Закономірності і принципи навчання» із застосуванням групової форми роботи, перед студентами ставиться завдання, наприклад,

закріпити поняття про закономірності, принципи та правила навчання, навчитися визначати принципи навчання, підбирати та реалізовувати принципи у процесі навчання. Потім, кожен студент отримує конкретне завдання: назвати та охарактеризувати закономірності та принципи навчання; на основі твердження К. Ушинського: «Зробивши цікавим свій урок, ви можете не боятися, що не все може бути цікавим... Привчіть же дитину робити не тільки те, що її цікавить, а й те, що не захоплює, – робити заради задоволення, виконувати свій обов'язок», дати відповіді на запитання: Чи погоджуєтеся з думкою відомого педагога? Чому? Який принцип навчання відображений у наведеному висловлюванні? [5, с. 22]. У процесі обговорення певних питань виникають проблемні ситуації, на які студенти мають знайти правильну відповідь.

У ході обговорення відбувається перевірка засвоєних знань, співставлення виучуваного матеріалу з попередньо вивченим, щоб простежити збереження взаємозв'язку між поняттями. Робота кожного члена групи оцінюється.

Під час вивчення теми «Зміст початкової освіти» можна використати фронтальну форму навчання. Наприклад, з посібника Я. Кодлюк «Тестові завдання з дидактики початкової школи» студентам пропонується завдання: Поясніть, чому в умовах сьогодення одним із пріоритетних завдань початкової школи визнано розвиток у молодших школярів творчих здібностей [5, с. 27]. Наприкінці заняття кожен студент зачитує свої міркування. Проводиться самооцінка, оцінка роботи один одного. Відбувається узагальнення та систематизація знань студентів.

Окремі практичні заняття з «Дидактики» проходять у школі-лабораторії, де студенти спостерігають, аналізують побачені уроки та виконують різноманітні практичні завдання. Так, під час опанування теми «Функції навчання» студенти виконують таку практичну роботу: аналіз мети уроку, сформульованої на матеріалі добре відомих творів; самостійне формулювання мети уроку на прикладі конкретних творів; аналіз педагогічних ситуацій; робота з наочним планом уроку [3, с. 41].

Вивчаючи тему «Типи і структура уроків. Дидактичні вимоги до уроку в початковій школі», майбутнім учителям пропонуються такі завдання: проаналізувати структури уроків різних типів; визначити макро- та мікроструктури уроків; назвати поетапність підготовки вчителя до уроку [3, с. 59].

Також, на практичних заняттях нерідко ми використовуємо методи ситуативного моделювання. Наприклад, один студент проводить урок за заздалегідь підготовленим планом-конспектом, а решта студентів виконують роль учнів певного класу. По закінченню уроку відбувається його обговорення та аналіз.

Технологія особистісно орієнтованого навчання припускає конструювання типів навчального діалогу. Опановуючи тему «Підручник для початкової школи», перед студентами ставиться дискусійне питання: «Чому в умовах особистісно орієнтованого навчання варто посилити розвивальну спрямованість підручника?» [5, с. 32]. Вивчаючи тему «Контроль та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів», майбутнім фахівцям пропонуємо взяти участь у дискусії, поставивши перед ними таке завдання: Висловіть своє ставлення до твердження Ш. Амонашвілі про те, що «оцінка – це милиці кульгавої педагогіки» [5, с. 55].

Одним із найважливіших напрямків є самостійна навчальна робота студентів. На сьогодні вона «нарівні з аудиторною є однією з форм навчального процесу, істотною його частиною, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять» [6, с. 804]. Самостійна робота призначена як для оволодіння кожною дисципліною, так і для формування навиків самостійної роботи взагалі. Вона дозволяє успішно розв'язувати такі завдання: формувати усвідомлений процес засвоєння знань; удосконалювати вміння та навички, визначені програмою кожного навчального предмета; готувати майбутніх фахівців до усвідомленого застосування знань у практичній діяльності; розвивати пізнавальні здібності; виховувати культуру розумової праці; виробляти потребу ефективно підвищувати свою готовність до самостійної діяльності.

З курсу «Дидактика» пропонуємо такі завдання для самостійної роботи, що сприяють розвитку інтересу в студентів до педагогічних знань, що врешті-решт поступово стимулюватиме утвердження їх педагогічного мислення і формуватиме педагогічну культуру. Пропонуємо окремі з них. Наприклад, тема «Підручник для школи першого ступеня» передбачає такі завдання для самостійної роботи: з підручників для початкової школи дібрати різні види текстів, навчальних завдань і вправ; скласти пам'ятку для автора підручника «Яким має бути підручник, адресований молодшим школярам» [3, с. 50]. До теми «Типи і структура уроків. Дидактичні вимоги до уроку в початковій школі» пропонуються такі завдання: вписати в зошит структуру уроків різних типів; повторити етапи процесу навчання та у взаємозв'язку з ними розглянути етапи уроку. Тема «Контроль та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів» вміщує завдання: добрати 3 – 4 завдання на ознайомлення молодших школярів з конкретними способами самоконтролю (навчальний предмет – на вибір) [3, с. 62]; обґрунтувати шляхи оптимізації домашньої навчальної роботи молодших школярів; обґрунтувати доцільність запровадження у перших-других класах безбального (словесного) оцінювання. Тема «Розвивальний характер навчання в

сучасній початковій школі» передбачає завдання: обґрунтувати думку Менандра про те, що добре тому, хто навчився вчитися; розкрити сутність висловлювання М. де Монтеня про те, що мозок, добре впорядкований, вартий більшого, ніж мозок, добре наповнений; розкрити дидактичну цінність одного із підходів методики розвивального навчання: «Допоможіть дитині зробити це самій» [5, с. 61 – 62] та інші.

Правильно організована самостійна робота сприяє розширенню і закріпленню знань і вмінь, що одержуються на лекціях, практичних заняттях, розвитку творчого потенціалу студентів, реалізації їх професійних навичок.

Висновки. Отже, опановуючи навчальну дисципліну «Дидактику», студенти вивчають філософські засади основ навчання та освіти, теоретичні основи навчання, знайомляться із педагогічними технологіями. Вчать застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, зокрема, вміло підбирати методи, засоби, форми навчання учнів, забезпечувати розвиток їх творчих можливостей, здібностей. Використовуючи педагогічні технології, зокрема технологію особистісно орієнтованого навчання, у процесі вивчення навчальної дисципліни, ми, таким чином, активізуємо процес засвоєння знань, надаємо йому творчого характеру, будуємо роботу студентів на співпраці, взаємонавчанні, стимулюємо їх до самостійного вибору і використання найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу, до самовизначення та самореалізації.

Література:

1. *Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій* / [Автор-укладач Н.П. Наволокова]. – Х.: Основа, 2009. – 176 с.
2. *Освітні технології: [Навчально-методичний посібник]* / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська; [За заг. ред. О.М. Пехоти]. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
3. *Кодлюк Я.П. Дидактика початкової школи: практичний курс: навчально-методичний посібник* / Я.П. Кодлюк. – Тернопіль: Астон, 2013. – 160 с.
4. *Савченко О.Я. Особистісно орієнтоване навчання* / О.Я. Савченко // *Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; [головний ред. В.Г. Кремень].* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С.626 – 627.
5. *Кодлюк Я.П. Тестові завдання з дидактики початкової школи: навчальний посібник* / Я.П. Кодлюк. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 64 с.
6. *Зіньковський Ю.Ф. Самостійна робота студентів* / Ю.Ф. Зіньковський // *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [головний ред. В.Г. Кремень].* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 804 – 805.

References:

1. *Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii* / [Avtor-ukladach N.P. Navolokova]. – Kh.: Osnova, 2009. – 176 s.
2. *Osvitni tekhnolohii: [Navchalno-metodychnyi posibnyk]* / O.M. Piekhota, A.Z. Kiktenko, O.M. Liubarska; [Za zah. red. O.M. Piekhoty]. – K.: A.S.K., 2001. – 256 s.
3. *Kodliuk Ya.P. Dydaktyka pochatkovoї shkoly: praktychnyi kurs: navchalno-metodychnyi posibnyk* / Ya.P. Kodliuk. – Ternopil: Aston, 2013. – 160 s.
4. *Savchenko O.Ia. Osobystisno oriientovane navchannia* / O.Ia. Savchenko // *Entsyklopediia osvity* / Akademiia ped. nauk Ukrainy; [holovnyi red. V.H. Kremen]. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s. – S.626 – 627.
5. *Kodliuk Ya.P. Testovi zavdannia z dydaktyky pochatkovoї shkoly: navchalnyi posibnyk* / Ya.P. Kodliuk. – Ternopil: TNPU, 2006. – 64 s.
6. *Zinkovskyi Yu.F. Samostiina robota studentiv* / Yu.F. Zinkovskyi // *Entsyklopediia osvity* / Akad. ped. nauk Ukrainy; [holovnyi red. V.H. Kremen]. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s. – S. 804 – 805.